

UDVARHELYMEGYE

RÁKÓCZI SZABADSÁGHARCÁBAN

Írta:

tarcsafalvi Pálffy Aladár.

Külön lenyomat a „Székely-Udvarhely“ című 48-as
.... független politikai lap 1906-ik évfolyamából

SZÉKELYUDVARHELY

Betegh Pál és Társa könyvnyomdája és könyvkötészete

1906.

UDVARHELYMEGYE

RÁKÓCZI SZABADSÁGHARCÁBAN

Írta:

tarcsafalvi Pálffy Aladár.

Külön lenyomat a „Székely-Udvarhely“ című 48-as
.... független politikai lap 1906-ik évfolyamából

SZÉKELYUDVARHELY

Betegh Pál és Társa könyvnyomdája és könyvkötészete

1906.

Nemzetünknek története a mohácsi vész óta a szabadságharcoknak folytonos láncolata. Nincsen egyetlen század sem, mely en legalább egyszer fegyvert ne kellett volna fogni jogainknak megvédésére vagy az elkobzott jogoknak visszaszerzésére. A kis erdélyi fejedelemség volt nemcsak gyakran, hanem mindig a magyarországi küzdő testvéreknek menhelye s ha e kis fejedelemség meg nem alakul s jó szerencsére legtöbbször

Adatok: Szeles János: Udvarhely története. Orbán Balázs: Székelyföld leírása. Jakab E. — Szádeczky: Udvarhelymegye története. Pálffy A.: Etéd község története. Cserey: Históriája. Egykoru levelek és feljegyzések.

török pártfogás alatt volt, akkor ma alig hiszem, hogy e bérces kis házában magyar szó hangzanék.

Sokan elítélik az erdélyi fejedelmeknek azon politikáját, hogy a keresztény Erdély a pogány törökkel szövetséget kötött, de végeredményében bizony mindenkinek igazat kell, hogy adjon nekik. Hiszen ismerjük a történelemből, hogy ha néha napján a német váltotta fel itt a törököt, hagyományához híven az elnémetesítést tűzte ki célul, nemzetiségétől, vallásától megakarta fosztani s hogy ezt elérhesse, a népet zsarolta, mert szegénynyé, földönfutóvá téve, célját hamarabb és biztosabban vélte elérni. A török ellenben, ha megkapta a maga adóját, bánta is aztán a vallást és nemzetiséget. S ha voltak is dúlások, annak is a német által felbuzgatott ingatag fejedelmek voltak okai.

Szabadságharcainkban sohasem a török ellen küzdöttek, hanem mindig a német volt az, kitől félteni és megvédeni kellett jogainkat. Bocskay, Bethlen, Thököly s II. Rákóczy Ferenc mind ettől kellett védje és visszaszerezze. A török nemhogy elvette volna, sőt a legyőzött küzdőknek mindenkor, minden esetben menhelyet adott s még fegyverrel is megvédte volna a hozzáfordult bujdosó-

kat. S ha bármelyik szabadságharcunk történetét lapozzuk is, mindeütt ott találjuk a székelységet s ezek közt is, az elsők között az udvarhelyieket. Ott voltak mindenhol, hol a szabadság zászlója lengett, hol a nemzetnek ezeréves vihartépte alkotmányfáját vérrel kellett öntözni. Thököly küzdelmében is részt vettek a székelyek. Ha más bizonyítékunk nem volna is, elég az, hogy etédi Imreh Ferenc helyett 1683-ban, midőn a Tisza mellett táboroztak, Gagyfi István fizette meg a fejjáltatókat.

Thököly küzdelme már legyőzetett s a kuruc-király is bujdosásba ment. A német lett az ur e szegény hazában. A zsarolásoknak vége-hossza nem volt. A községeket német katonasággal töltötték meg, akik oly féktelenül uralkodtak a kiszarolt népen, hogy vármegyénkben is egymást érték a panaszok a szék tiszteihöz és a guberniumhoz.

Erdély fejedelemsége már megszűnt; fejedelme: II. Apaffy Mihály csaknem fogolyképpen élt Bécsben. Az 1692-ben megjelent leopoldi diploma, mely e fejedelemséget is végleg megszünteti, sok kiváltsággal ruházza fel a székely népet, illetve igéri régi jogait fentartani, csak az volt a baj, hogy másképpen sem a bécsi,

sem a nikolsburgi békét nem tartották meg, igen gyakran feledték a diplomában tett ígéreteket is. Szóval kiujultak a régi sebek a maguk nagy mivoltukbun. Az elkeseredés óriási volt ugy a felső vidéken, mint Erdélyben, csak alkalmas vezérre vártak, hogy újra vér öntözze a hazarögeit. Hiába panaszolta a nép, hiába kérte a guberniumot, semmit sem tettek érdekükben, de jóformán nem is tehettek, mert a katonatisztek a katonáknak fogták pártját, ha nagy-néha vizsgálatot rendelt is el a katonai főparancsnok. Nem csoda tehát, ha várva-várták az alkalmas pillanatot, melyben jogaiknak megvédésére fegyvert foghatnak.

El voltak keseredve Udvarhelymegyé székelyei is. Ilyen viszonyok között lelkesedve, örömmel fogadták a hírt, hogy Rákóczi Ferenc, akiben összpontosult a két testvérhazának minden reménysége, 1703 május 3-án beküldötte a várva-várt zászlót s azt a Beszkideken szétbontva, hirdette: „Istennel, hazáért és szabadságért!”

Bár katonasággal telve volt Erdély, a székelység alig várta, hogy Rákóczi zászlói alá sorakozhassék, attól várva a szabadulást. Jól tudta ezt Gróf Rabutin-Bussy Lajos császári

altábornagy, katonai főparancsnok s nehogy a székelyek Rákóczi kurucáival egyesülhessenek, mindent elkövetett arra, hogy a kurucok Erdélybe be ne jöhessenek. E végből Gróf Bethlen Sámuel és Thoroczka István aranyosszéki főkapitányt a székelyekkel és báró Glöcksberg tábornokot 700 vasas némettel Szilágy-somlyó alá küldötte, hogy az esetleges betörést megakadályozzák.

Rákóczi 1703 augusztus elején már Székelyhidon volt táborban s a székelyek és németek által védett Szilágy-somlyót hamarosan elfoglalva, Kolozsvárig portyáztak. Rabutin Szebenből kijöve, gróf Bethlen Sámuel néhány ezer vármegyei és székely haddal a kurucok ellen küldötte, a kikkel a szolnokdobokamegyei Szentbenedeknél megütközött, de csatát vesztett. E győzelem újabb reményt öntött az erdélyiekbe, hogy a kurucokhoz csatlakozva, megvédhetik jogaikat. Thököly bujdosó társai közül is számosan tértek vissza, így Guthy István, már előbb a szabadságharc hírére, most pedig báró Orlay Miklós kapitány, aki bujdosó csapatával meglepte gróf Kosztka alezredest és hadait megsemmisítette úgy, hogy maga a vezér is elesett. Ezután Gyulaférvárt és Marosvásárhelyt foglalták

el. A gubernium 1703. aug. 25-én rendeletet bocsát ki a székekhez, hogy azokat a császár hűségén megtartsa és elvonja a Rákóczi Ferenc és Bercsényi Miklós által szervezett „pártütéstől“ (?).

Rabutin pedig az egyes vidékek oltalmára seregeket rendelt. Thorocz-kay Istvánt a Szamos mellé, gróf Pekry Lőrinc fehérmegyei főispán és udvarhelyszéki főkapitányt Balázsfalva mellé, gróf Mikes Mihályt Háromszékre, Sándor Jánost Csikba stb.

Az udvarhelyszéki székelyek a Thorocz-kay István seregébe rendeltettek. E végből a gubernium 1703. szept. 25-én azt rendeli Pekry Lőrincnek, a szék főkapitányának, hogy Udvarhelyszékről jó fegyveres, paripás, az egész vitézlő (primor?) rendből 330 lovas minél előbb felüljön s ki-ki Marosvásárhelyre jöjjön“. Nagy titokban válogatták össze őket s tisztjei Ugron Tamás, Pálffy Zsigmond és Kádár Mihály voltak. A székelyeknek azonban sehogysem tetszett a labanc-kodás s a ki csak tehetett, bármely módon kihuzta magát alóla, sokan még a lovukat is eladták, csakhogy a németnek szolgálni ne kelljen. Természetesen ilyen viszonyok között nem valami harcrakész hadfiakat küldtek Vásárhelyre, ugyannyira, hogy

tisztességesen fel sem voltak fegyverkezve. Emiatt a gubernium újabb 330 lovast kér. Ezek aztán jobban voltak felvegyverkezve, de nem is tagadták, hogy ők szivesebben harcolnak a kurucok seregében. Ilyen körülmények között alig várták az udvarhelyi székelyek a boncidai táborban, hogy a kurucokkal megütközzenek, ami nemsokára be is következett 1703. nov. 10 én. Leverték s gondolom nem nagy fáradsággal Thoroczky seregét, sőt magát is, valamint seregének nagy részét elfogták s Rákóczihoz küldötték a tokaji táborba, ahol egytől egyig föl esküdtek kurucnak és Thoroczkyt a fejedelem 1704 elején az erdélyi hadak fővezérévé is kinevezte. A gr. Pekry Lőrinc parancsnoksága alatt levő székelyek is könnyű szerrel legyőzték magukat a Törökországból bejött bujdosó hadakkal s ők is vezérükkel s annak fiával Gáborral együtt kurucokká lettek.

Igy tettek a többi székely székek is, de az első köztük Udvarhelyszék volt.

A Törökországba menekült s onnan visszatért bujdosók Balázsfalva és Gyulafehérvár elfoglalása után Marosvásárhelyre vonultak s azt felégetve az anyaszék fővárosába Ud-

varhelyre vették utjokat. Guthy e kuruc hadak vezére, előbb Thököly századosa, Szombatfalva felől jött Udvarhelyre s a Budvár alatt átkel-
vén a Küküllőn, a Cserevápán fel a papok kertjén keresztül a kettős
kútnál ki, a felsőpicon megállapo-
dott s a kurucokat elszállásolta, maga
a Botos-utcában (mai Kossuth utca)
levő Ugron-házba ütötte fel hadi szál-
lását. A városiak nagyrésze drágasá-
gaikat összepakolva, felekezeti különb-
ség nélkül a felső templomba menekült.
Guthy itt a vár megostromlásához lá-
tott. Azonban a Ruyter várparancsnok,
Szeles János elbeszélése szerint, nem
várta meg az ostromot, hanem a várat
feladva, úgy ő maga, valamint egész
serege felesküdt a kuruc zászlók
alá s oly hűséggel küzdöttek alatta,
hogy később kapitányi, sőt az ezre-
desi rangot is elérte Ruyter. 1703
végén már egész Erdély s vele Ud-
varhelyszék is a kurucok pártján volt.
Aki esetleg a maga maradiságánál
vagy félszénél fogva nem akart csat-
lakozni, azt szinte rákényszerítették,
hogy az igaz ügy zászlója alá fel-
esküdjék. Üldözték őket nemcsak az
idegen, de még a városi kurucok is.

Udvarhely már a mozgalom kez-
detén csatlakozott a kurucokhoz. —
Legelőbb egy Kovács Izsák nevű

polgár csapott fel a szabadság zászlója alá, a kit aztán mind többen és többen követtek, úgy hogy nem-sokára az egész város kuruccá lett. Boszusok is voltak érte a labancok s ha nincs egy tekintélyes, székely fufanggal bőven megáldott embere, Derzsi Cibere Borbély János, bizony kiváltságait, mindenét elveszítette volna. De ő ha labanc jött, ha kuruc jött, megvendégelte a tiszteket s ez által kieszközölte azt, hogy csapataikat féken tartották. De kétségtelen, hogy ő is kuruc volt, a miért aztán katonai bíróság elé is állították, de ügyes feleleteivel itt is úgy kivágta magát, hogy a végén is szabadon bocsátották. A mig kuruc kézen volt Udvarhely, bizony nem kimélték a labancot. S megtörténvén, hogy egy néhány labancot elfogtak s kivégezték Guthy kurucjai. E miatt az Udvarhelyhez közelítő Heister oly dühbe jött, hogy az egész várost fel akarta gyujtani, de a Balogh kertben táborozó Heisterhez egy szép lovat küldtek s ezért a vérboszutóelállt. azonban a várost több helyen felgyujtatta. Szeles szerint ez Br Tigével és nem Heisterrel történt volna

Erőszakos ember volt Guthy uram. Midőn Ruyter a várat feladta, Guthy

leromboltatta a János Zsigmond által 1562-ben épített Székely Támadt várát, hogy a labancnak erősségül ne szolgálhasson. Később Heister felépítette, de Pekry kurucok lerombolták s azóta fel sem épült, csak égnek meredő csupasz falaival hirdette a székely dicsőséget, míg helyére aztán felépítették a tudomány csarnokát, az állami főreáliskolát.

Guthy elvonult már Udvarhelyről s helyét nemsokára a labancok foglalták el. E labanc tábornak legnagyobb részét szász polgártársaink képezték, a kik tudva az udvarhelyiek kuruc érzületét, nem a városban, hanem a városon felül a ma is szászok táborának nevezett helyre vonultak.

A kurucok azonban portyáztak még e vidéken s nagy terhükre volt a labancok közelléte. De bántotta az is, hogy a védtelen várost nagyon zsarolták a labancok. Elhatározta tehát a portyázó lovas kuruc ezred parancsnoka, hogy a vidéket megszabadítja tőlük. Igen, de kevés volt hozzá az embere s ezért furfanggal kellett pótolnia.

A kis csalóka árkon teljes fegyverzetben vonult fel a part védelme alatt a kuruc ezred, s nagy robajjal vágatott végig a nagy csa-

lókán és eltűntek az árokban. A labancok figyelték. Kurucok vannak közelben. Az ezred parancsnoka megint felvezette ezredét a kis csalóka árkán, s aztán kö p p e n y b e n vágatott végig a labancok szeme láttára. Hm, hm, ez már két ezred, gondolták a labancok, itt készül valami! A kurucok megint eltűntek a kis csalóka árkában s most m e n t é b e n vágattak végig a szászok előtt. Felese tréfa gondolták a labancok, három ezred kuruc sok már a tábornak, nem bírának vele. De megint csak vágatott végig egy p a n y ó k á r a vetett mentés ezred. De már ez több volt a soknál, a kurucok bizonyosan bekerítették őket s eszeveszett futásban menekültek Méréfalva felé. Az egyetlen kuruc ezred utánna, s csak úgy vagdalták őket, mint a répát. Mikor bele fáradtak, vissza tértek s jól lakmároztak a labancok ételeiből, s a podgyászukat is lefoglalva, megosztottak rajta. Ilyen volt a kuruc furfang s mint ők mondták: „szegények vagyunk, de jól élünk“. Így aztán lehetséges is volt jól élni. Hozott mindent az ellenség és elszedték tőle.

Bár az egész város és megye kuruc volt már, még sem érezték magukat eléggé erőseknek nagyobb had-

műveletre, csak mikor szintén Guthy üzenetére a csikiak is kijöttek és csatlakoztak, indultak el Udvarhelyről Erzsébetvárosra. De a br. Tige, a parancsnoksága alatt levő labancokkal utjokat állta 1704. jan. 28 án Holdvilágnál s bár a székelyek sokkal többen voltak, mégis csatát vesztek. Ennek fő oka az volt, hogy az elbizakodott Guthy nem fogadta meg Ruyter tanácsát, hogy mielőtt a németek csatarendbe fejlődnének, támadja meg, de azon körülmény is nagyon befolyásolta, hogy Tige ágyúkkal rendelkezett, míg Guthy nem s így nem volt nehéz a hiányos fegyverzetű, fegyelmezetlen és gyakorlatlan kurucokat szétugrasztani. Ott is vezett a székelység színe-java Csak Etédről több mint 17-en vesztek a holdvilági ütközetben, mint egy eskelő levélben Sófalvi István küsmődi primipillus vallja Hogy hány lehetett a veszteség, adatait 200 év múltán vajmi nehéz volna megállapítani. Cserey szerint 1300 nál többen estek el. Ők is azon névtelenekhez sorakoztak, kik e nemzet szabadságáért, függetlenségéért és jogaiért életüket is képesek voltak feláldozni. Pihenjeteek csendesesen, kik a zsoldos golyótól találva elhulltanak a székelyszabadság védelmében s könnyitse

meg nyugalmatokat e néhány szó megemlékezés, hogy emléketek él a késő unokák szívében.

Guthy a szerencsétlen holdvilági ütközet után Tordára menekült, ahol állítólag Rákóczi parancsára Kovács Pál által meggyilkoltatott.

Br. Tige pedig örömeiben, hogy győzelmet aratott, Székelyudvarhelyre vonult, hogy bosszút álljon a Rákóczihoz hű városon s ez alkalommal történt volna vagy a fennebb már elmondott epizód. A labancok Udvarhelyről a vidékre is kiszálltak zsákmányolni s e végből az udvarhelyszéki birtokosság értékesebb holmait a homoródalmási barlangba hordotta, hova 10 személyből álló őrséget állítottak, galambfalvi Sándor Pál, Kénosi Sándor Pál és décsfalvi Sándor Ferenc parancsnoksága alatt 1704. febr. 8 án, hogy a barlang bejárását éjjel-nappal őrizzék.

Br Tige azonban nem soká retgettette Udvarhelyt és vidékét, mert híret vette, hogy a kuruccá lett Thoroczky István segéd hadaival Erdélybe jön. Udvarhelyről elvonult, fogságra küldvén Szebenbe, Ugron Janost. Sebesi Jóbot és Borbély Jánost. Ugront és Borbélyt nemsokára szabadon bocsátották, de Sebesi valószínű a börtönbe halt el.

Udvarhely helyzete ez időben borzasztó volt, mert olyan napjuk is volt, hogy 4—5 szőr is kellett hódolni, hol a kurzucnak, hol a labancoknak.

A vesztett holdvilági csata miatt lankadni kezdett az erdélyi szabadságharc, de új lendületet adott a Magyarországról bejött segédhadak megérkezése. Vezérei Thoroczkay István, Csáky László, Teleky Mihály, Pekry Lőrinc és Mikes Mihálynak első dolga volt, hogy 1704. júl. 5-re Gyulafehérvárra országgyűlést hirdessenek, hová a magyar megyék, a székely székek, sőt a szászok követei is megjelenve, Gr. Pekry indítványára óriási lelkesedéssel egyhangulag Erdély fejedelmévé választották Rákóczit. A fejedelmi diplomát fényes országos küldöttség, melynek élén Gróf Mikes Mihály a székelyek generálisa, gróf Lázár Ferenc csiki főkirálybíró és több főnemes állt, vitték Rákóczinak a szegedi táborba.

Pekry Lőrinc lett most okt. 7-én a fővezér, a ki a lekencei táborból 1704. nov. 7-én kelt rendeletével újra szervezni kezdte a lankadni indult, de a segélyhadak bejövetelével új lobbot vetett szabadságharcot. Forgách Simon gróf is nagy sereggel,

mintegy 15,000 emberrel. ágyúval jött az erdélyiek segítségére. Rákóczi Forgáchot 1704. dec. 20 án Lipótvár alatt kelt rendeletével erdélyi fővezérré nevezte ki. De itt is mint történelmük majd minden lapján megtörtént a visszavonás, mert az erdélyi székely főnemesek rossz néven vették, hogy fölénk idegen helyeztetett s a bejött kurucok is csufolták a székelyeket, a kik bizony szegényebbek voltak mint ők, de azért keblüket ugyanazon szentügy dobogtatta s nem szívesen léptek táborba e miatt. Ugy annyira, hogy Rákóczi 1705 márc. 18 án Egerből rendeletet volt kénytelen kiadni a többi közt Udvarhelyszéknek is, hogy lelkiismeretesebben vegyenek részt a felkelésben. Rákóczi rendeletének meg is volt a hatása, mert az udvarhelyszékiek segítségével voltak képesek csak Forgách hadai a már rég ostromolt Medgyest bevenni 1705. jun. 15-én. Erdély megint a kurucok kezében volt úgy, hogy szept. 25-én Rákóczi értesítette a széket, miszerint Erdélybe jön elfoglalni a fejedelmi széket és beiktattatni magát.

Azonban Zsibónál, épen ezen utjában, Herbevillével szemben vereség érte 1705. nov. 11-én, mert a székely seregek, az udvarhelyszékiek

Pekry Lőrincsel Fejérvár és Szeben, a háromszékiek és csikiak Kálnoki Péterrel Brassónál voltak, úgy hogy székely kuruc a zsigóói ütközetben alig volt s így igen kevesen voltak a fegyelmezett zsoldosokkal szemben.

E vereség után a szabadságharc első felvonása be volt fejezve Erdélyben, mert a kurucok úgy Fehérvárnál, mint Brassónál is vereséget szenvedtek, de nem hagyhatjuk említés nélkül a segesvári országgyűlést 1705 dec. 15-én, melyet Rabutin és a gubernium hívott össze, a hová a nemesség megindéztetett a hűségeskü letételére. S ezzel meg is kezdődött az adóztatás Udvarhelyszéken, mert már erre az országgyűlésre e széknek kellett szállítsa az élelmiszereket, sőt katonaságot is küldött a német a falvakra, ahol a katonák rettenetes pusztítást vittek véghez mindenben, amihez csak hozzá férhettek. Udvarhelyszékről bizony kevesen vehettek részt a segesvári országgyűlésen, mert ide külön komiszáriust küldöttek ki 1706 márc. 2-án, aki a nemességtől a hűségesküt bevegye. Az országgyűlés eredménye a rettenetes adóztatás volt s nem csodálhatjuk, ha az erőszakkal behódítottak a Pekry Lőrinc megjelenésére újra fegyvert fogtak a fejedelem hü-

ségére, hiszen belátták, hiába hódolnának a németnek, az eredménye ugyanis csak a kinzás, sarcolás és nagy fokú adóztatás volna. Nem volt szent a német előtt semmi. Etéden az eklézsia ezüst poharát is el akarta venni egy Toller ezredbeli komiszarius s csak nehezen tudta Nánássy Mihály esperes magát és a poharat 40 arannyal megváltani Marosvásárhelyen, ahova fogságba vitték volt.

Pekry Torda mellett a Keresztesmezőn hadi szemlét tartott és ott eskette fel az Udvarhelyszék által főkirálybiróvá választott Kemény Lászlót, valamint az udvarhelyszéki ujonnan választott jegyző: nagysolymosi Koncz Boldizsárt és a Keresztes fuszéken választott Pálffy Miklóst. Pekry 1707. május 20 án a főkapitányságról lemondván, a fejedelem által Kemény László neveztetett ki, akit az Alsóboldogfalván tartott székülésen felesketett, valamint Daniel Ferenc főkirálybiróvá is itt választatott meg s ezeket megerősítette a fejedelem is, aki 1707 febr. 15-én értesíti az erdélyieket, hogy március 28-án Marosvásárhelyen országgyűlést fog tartani a beiktatására, melyre még ez ideig alkalom nem volt. Április 5-én vonult be Rákóczi radnóti kastélyából fényes kísérettel.

Legelől az udvarhelyszékiek, utána a marosszékiek, azután az aranyos-székiek; Pekry regimentje, 3 kom-pánia veres kopjás székely, 5 kom-pánia karabélyos s azután az udvar a fejedelemmel. Április 9-én történt a beiktatás a vásárhelyi réten nagy ünnepek között s az ország, vala-mint Detaillieurs a francia király nevében mint törvényesen beiktatott fejedelmet üdvözölték.

1707 őszén lehanyatlóban van a kurucok csillaga. Erdélybe jön Rabu-tin nagy sereggel, Pekryt és Mikes Mihályt Erdélyből kiszorította. A la-kosság menekült a hazából s a sze-gény honmaradottakat zsákmányolta, kizsárolta, adóztatta a katonaság. A gubernium 1707. nov. 16-án követeli Udvarhelyszéktől, hogy Szebenbe 5000 köböl búzát, 6000 köböl zabot és 300 szekér szénát küldjön. Azon jó reményben, hogy közterheiken könnyíteni fognak, Udvarhelyszék meghódolt, de csalódtak nagyon, mert a gubernium 1707 dec. 15 én egy negyedévi adónak beszállítását sürgette meg. Állt pedig ezen egy-negyedévi adó 5000 frt, 3000 köböl buza, 430 hordó bor, 9000 köböl zab és 5000 szekér széna. De ehhez még kivetnek, mivel Három-szék és Csik képtelen fizetni, szintén

negyedévi részletképpen 2000 forintot, 1155 és fél köböl búzát, 740 mázsa és 50 font húst, 120 hordó bort, 3275 köböl zabot és 1025 szekker széna adót.

Csoda, hogy ilyen megterhelések után még ember van e bérces vidéken s hogy nem vándoroltak ki mind? Hiszen az utolsó rabszolgának is jobb dolga volt, mint a szabad népnek Erdélyben, saját földjén ez időben! Micsoda rengeteg összeg volt ez az adó még békés időben is, hát még a fegyverek által már agyonsanyargatott országban? Nem volt, a ki dolgozzék, a ki bírta volna, az fegyverben állt, csak nő, gyermek és öreg ember volt, aki a mezei munkát bizony nem bírta. De a német nem volt tekintettel semmire. Rabutin 1708. januárban rendeletet bocsát ki, ha nem fizetik az adót, katonasággal hajtatja fel. Így aztán kénytelenek voltak a kiváltságos nemeseket is megadóztatni, ami sok visszavonást szült. A közigazgatás is fennakadt s az öreg kuruc tarcsafalvi Pálffy Ferencet is csak erőszakkal tudták a régebb viselt főjegyzői székbe visszaültetni.

Rabutin az Erdély visszafoglalását és az adóztatást bevégezvén, 1708. május 1 én Bácsbe indult s helyébe Chusani tábornok jött.

A kuruc lelkesedés még egyszer felveti tüzét, midőn Károlyi Sándor megjelen 18,000 emberével, de csak rövid volt ez a lelkesedés, mert a trencsényi veszített csata hírére 1708. aug. 1 én Károlyi Erdélyből kivonult s rendes kuruc had alig maradt itt.

A Királyhágón túl még tartotta magát egészen 1711. május 1 ig, midőn Károlyi Sándor Pálffy Jánossal megkötötte a szatmári békét s a majtényi síkon a kurucok lerakták a fegyvert. E béke ugyan amnesztiát biztosított a felkelőknek, Rákóczinak és vezéréinek, de a fejedelem és kurucainak egy része nem vette igénybe, inkább ette a száműzetés keserű, de szabad, mint az elárvult hazában, hol az ablakra titkos poroszlók járnak, a német kegyelemkenyerét.

Rákóczi társaival előbb Lengyelországba, onnan XIV. Lajos francia király meghívására Franciaországba menekült. Innen aztán Törökországba ment, miután látta, hogy a francia segélylyel csak hitegették, s itt végezte be munkás és a magyar szabadságért feláldozott életét 1735. ápril 8-án nagypénteken, Rodostóban. Tetemeit a konstantinápolyi szent B-noit templomban temette el zágoni Mikes Kelemen, a fejedelem hűséges

íródeákja, szívét pedig francia földbe temették, Grosboiba, ahova még életében ígérte volt. Ott halt el az idegenben vármegyénk szülőtte: lengyelfalvi Orbán Elek is, ki végig kitartott forrón szeretett fejedelme mellett. Sirja ismeretlen, jeltelen. Nincs senki, aki tudná, hol porladnak csontjai. Csak a hű rokonok szívében s a hazának történetében él emléke neki is időtlen időkig.

Állítólag a fejedelem bujdosása előtt, midőn már lehanyatlott a kurocok csillaga s a bus tárogató csak a szívfacsaró nótákat zokogott a bércek között, midőn már hontalan volt a magyar saját hazájában, midőn eljött a vég kezdete, itt hiveséges emberénél Orbán Eleknél húzta meg magát a fejedelem, hol tovább egy hónapnál várta a saját és hazája sorsának jobbra fordulását. Innen menekült Lengyelországba s a hol Galambfalván megpihent, áll még az a nagy cser évezredes vihartól tépve. Talán még az ősök áldoztak alatta Hadurnak, talán látta még e büszke óriás nemzetünk nagyságát, midőn fél Európa rettegte hatalmunkat.

Menekülnie kellett a nagy fejedelemnek Lengyelfalváról, mert népünk legnagyobb ellenségei, a besugók működtek s veszedelmesen közeled-

tek Lengyelfalvához a németek. Kincsét egy leölt bivaly bőrébe varrta Rákóczi s hü emberével a kertben egy nagy fa tövében ásta el, hol ma is keresi a nép, de még reá nem akadtak. Nem telt be reménye a nagy fejedelemnek, nem látta többé viszont a szenvedő anyát, az imádott hazát.

Utódai két fia: József és György voltak, kik közül György a párisi festett világban élte napjait Czároggi gróf néven, nyomtalanul tűnt el. Benne nem élt az apja vére, sem az édes anyjáé: Hesszeni Amáliáé, aki bár német volt, de minden ízében magyarrá lett. József megpróbálta, hogy a német járom alól felszabadítsa hazáját, de midőn seregei élén Erdélyhez közelgett, Csernavodában 1738. nov. 10-én hirtelen elhalt. Állítólag megmérgezték s vele kihalt e nagy család, mely annyi kitünő hazafit adott a hazának.

A trencsényi csata után Erdély többé nem tudott a kurucok kezébe kerülni s ami apróbb csatározások előfordulnak, az csak a hamu alá temetett tűznek volt fel'obbanása, az elnyomott honfibanatnak kitörése. Erdély mint megláncolt oroszlán feküdt a német lábai előtt s csak elkeseredetten nézte, mint fenik a kést bőre lehuzására, a rettenetes adózás, sarcolás

által. Csak néha jajdult fel, midőn a kés túlmélyen vágott eleven testébe. Oh mert a természet is ellenünk esküdt. A harcban megtizedelt lakosság közé becsap a döghalál, melyet Moldovából hurcoltak be valami gyergyószentmiklósi cigányok s innen mint futó tűz terjedt el az egész Erdélyben. Pusztítása valami borzasztó volt, ugyannyira, hogy Cserey szerint Erdélyben rövid pár év alatt mintegy 100,000-en, Udvarhelymegyében 1710-ig mintegy 18 000-en lettek e csapás áldozatává. Nemso kára a marhavész is pusztítani kezd s ami kevés megmaradt még, azt elviszik az elemi csapások s ha volt még valami, azt elvitte a labanc adóba. Csak marháknban hamarosan több volt a kár 3 milliónál. Mily óriási összeg ez egy háborútól fel-
dult országban! S ez agyonsanyar-
gatott, mindenéből kifosztott, koldussá
tett népet sem kímélte a labanc,
csak azért, mert hazájáért, szabad-
ságáért, jogaiért fegyvert mert fogni.
Oh a könyörület a nemes szivek tu-
lajdona s a legyőzött ellennel em-
berségesen bánni nem zsoldos had,
de lovagsereg szokott.

Ime ez volt vármegyénk szerep-
lése röviden összefoglalva abban a
héroszi küzdelemben, mely hazánk-

nak egyik legnagyobb fiát: Rákóczit vallotta vezérének. Leírtam, hadd olvassa a székely, ősei milyen áldozatok árán tartották meg azt a földet, melyet most is magáénak vall, de a melyet oly könnyen elhagy a mai nemzedék, ha látszólag egy kissé nagyobb kényelmet ígér más ország festett világa.

Leírtam, ismerje meg azon küzdelmet, melyet folytatott népeért e hazának legnagyobb nemzeti fejedelme és érte a nép Kassa városának elhulltak már a védői, mind a négy kapuját őrizni nem vala elég őrség, három kaput befalaztak s a negyediket is csak azért hagyták nyitva, hogy legyen hol kihordják halottaikat. Ez volt a hűség hajdan a hazához. Éhinség, marhavész, szárazság pusztított e hazában, de a mint jogainkat akarták elkobozni, talpra állt s védte féltett szabadságát. De lehet e csodálni ezt, mikor oly fenkölt lelkű fejedelem állott élén, mint Rákóczi, akit oly szépen jellemez Thaly Kálmán, a kuruc idők nagynövü írója. A lengyel koronával volt megkinálva Rákóczi s a kurucok csillaga már lemenőben volt, de Rákóczi azt még sem fogadta el, pedig Péter cár is ohajtotta s a lengyelek kétszer is királyukká válasz-

tották. Maga József király is fényes ajánlatokat tett neki, de visszautasította azt, mert ellenkezett esküjével s személyi előnyöket biztosított s nem az imádott hazának függetlenségét és népének szabadságát.

Maga a fejedelem mondotta, hogy a lengyel koronát, bár nagy tiszteség volna neki, nem fogadhatja el, mert jól tudja, amint Magyarországból ő a lábát kiteszi, a vezérek egymás között összevesznek és egyenként könnyen elbánnak majd velük és bekövetkezik azonnal a parciálás, de nem nemzeti békekötés és az országnak ezután való leigázása. Ő azt megmondotta Vratisláv grófnak, a császár kancellárjának, a ki nővérével, Aspermont Juliával, a kit annyira szeretett és kedves feleségével együtt küldött le a bécsi udvar hozzá, hogy megpuhítsák, megmondotta, hogy azok a feltételek, amelyeket József császár neki kínált, százszor előnyösebbek, mint a választás alá kerülő erdélyi fejedelemség, előnyösebbek neki, előnyösebbek családjának, mert hisz Bécsben fogva tartott fiait is szabadon bocsátották volna, ha a feltételeket elfogadja. „De én — ugymond a nagy fejedelem — nem családom emelésére, hanem édes hazámnak sarkaiból kiforgatott

alkotmánya helyreállítására fogtam fegyvert a szécsényi országgyűlésen. Mint a konföderáció vezére, letett eskümet soha meg nem szegem, soha meg nem szeghetem az országom függetlenségének teljes kivívása nélkül.“ Vratiszláv gróf erre melan-
kólikus hangulatba esvén, azt mondta: „Felséged nyilván Franciaország biztatásában bizik.“ Nem is képzelte Vratiszláv gróf, hogy lehet ember, aki csak az eskü szentségeért indul, nem pedig holmi biztatásokra. Azt mondotta Vratiszláv: „Vigyázzon felséged, mert felséged is Franciaországban, ebben a bukott fejedelmek menházában fog egykor meghalni.“ Rákóczi rögtön készen felelt rá: „Maglehet, sőt rosszabb lehet. Maglehet, bujdosásba megyek, nyomoruságba jutok; engem ez azért nem tart vissza; én az eskümet megtartom, vagy édes hazám alkotmányát, függetlenségét teljesen kivívom, semminemű, családom fényét és magam érdekét tekintő ajánlatokat én el nem fogadhatok.“

Ilyen volt a lelke a mi nagy fejedelmünknek, ezt akartam megismertetni a néppel, hadd tudja meg, ki volt Rákóczi. Hadd tudja meg, miért dobban önkénytelenül szive, ha hallja, hogy 195 évi bujdosás után honi

földben pihen boldog emlékü fejedelmünk. Az ő bánulatos hazaszeretetének elismerése volt a nagy pompa és fény, a mely koporsóját útjában körülvette. Az őrtüzek Orsovától Kassáig az ő lelkének voltak visszatérő fényei, mert azok, akik meggyújtották azt, az ő fenkölt szellemére gondoltak akkor s virágot szórtak a bujdosó útjába.

. Szét kellene hinteni porát, hogy bár parányit szíva magába minden magyar, az ő nemes lelke költöznék minden magyarba. Itt pihen már honi földben, a kassai dőmban édes anyjával, a hős Zrinyi Ilonával, legjobb barátjával: a nagy Bercsényi Miklóssal és nejével gróf Csáky Krisztinával. Ott pihennek vele Esterházy Miklós gróf a generálisa, továbbá szarvaskendi Sibrik Miklós, a fejedelem főudvarmestere. Mostoha apja, a „kuruc király” Thököly Imre kedvenc kulcsos várában Késmárkon alussza örök álmát, amint végrendeletében is ohajtotta.

Thaly Kálmáné az oroszán rész az érdemből, hogy itthon van a fejedelem, mert 33 év óta folytat küzdelmet ezért. Székely vérünk: Mikes Kelemen sirja fel nem található, mert a felásott örmény temetőben levő összes csontokat közös sirba temet-

ték. Sokan pihennek még jeltelen sirban ismeretlenül s ezeknek csak lelke van köztünk.

A nemzet leróttá háláját s most bucsujáró helyévé lett az a szent hely, hol porai pihennek. Hazaszeretet tanulni jár oda a magyar, vagy kisírni fájdalmát, ha megint érzi tor-kára forrni a kezet, mely számüze-tésbe küldte legnagyobb fiát.

A törvény, mely hazaárulónak nyilvánította, eltöröltetett s glória övezi fenkölt homlokát. Bár annyi tündöklő csillag van nemzetünk egén, de mint a nap kiemelkedik a nagyok közül is Rákóczi. Tisztább jellemet, nagyobb hazafiságot s a vallásosságnak szebb, nemesebb példáját egyetlen nemzet sem tudja felmutatni. 300,000 milliót érő vagyonát itt hagyta s evett könnytől sós kegyelemkegyeret, mert hazája nem volt független és szabad.

Az ő nemes alakja, példátlan, hazaszeretete lebegjen szemünk előtt most is, mert szívja vérünket a vámpír s csak akkor remélhetjük, hogy az elárvult hazára szebb hajnal virul, akkor él a remény, hogy „lesz még egyszer ünnep a világon“.

A szerzőtől sajtó alatt van:

„MÓZSIBÁ' ÉS TÁRSAI“

székely góbéságok . ára 1 K 60 f.

„SZENTMIHÁLYI VÉRTANUK“

1848-ban legyilkolt négy
székely ifju története ára — K 60 f.

A két mű együtt rendelve 2 korona.

Megjelenik december közepére.

Megrendelhető a szerzőnél: Székelyudvarhelyen.

11

